

Speâllvuä'ppõõzz u'čteela da škooulnekka

Suomen Kulttuurirahasto
Lappi

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

MEDIA-ALAN TUTKIMUSSÄÄTIÖ

Maainâspõrtt

Maainâspõrtt lij 5.–9.-klassnii'kõid jurddum speallmättjempirrõs, ko'st škoolnee'kõ harjttâ'le kee'rtummuž täaidai siõmmnai siõmmnai da älšsmõ'tti mainnsallaš kontee'ktest. Speall lij ouu'duum Lappi universitee'tt, Oulu universitee'tt da Oulu ämmatõllškooul õhttsažtuâjjan, da tøn tuâggõõzzâst lij ääi'jpoddsaz tu'tkõkummuš kee'rtummuž mätt'tõõzzâst, motivaatiost da speall'lažvuõđâst.

Mätt'templaani meâldla täävtõõzz

Speall tuärjjad jie'nnkiõl da keerjlažvuõđ mätt'tõõzz täävtõõzzid (POPS 2014), mâ'te:

- mooččâškeerjlaž tee'ksti kee'rtummuš da tu'lkõkummuš
- kiõl da miõllkerddmõõžž regsmâttmõš
- tee'ksti puu't'tummuš õhttu da õõutâst digitaal'laž neävvaivui'm
- miõttlõs saaggtemtoobdâlm raajjmõš
- määngmedialažvuõ'tte da te'ksttšlaajid tobdstõõttmõš

Kõskksa täaid, koid speall ouu'dad

- **Kee'rtteei vaalmâšvuõđ:** sme'llkâsttmõš, võõ'jji priimm'mõš, luõvâs ideâ'stem.
- **Te'ksttšlaajisiltummuš:** malltee'ksti äü'kõkummuš da mainnâz rajjâz äblkâsttmõš.
- **Prose'sskee'rtummuš:** ideâsttmõš, hääummuš, mu'tstummuš da õlmstâttmõš.
- **Kiõlltie'ttemvuõtt da vuõiggõkiõllsažvuõtt:** synonym, kuâllas-sää'n, jõnn da siõm bukva.
- **Sää'nnfrijjuõtt da jiijjâsjõnnsažvuõtt:** määngnallšem jiõni da mainnsi äärvast âânnmõš.

Speall ouddnummuš

Speallai ouddan mainnsallaš raamâst koummân kee'rdest:

1. **Keâllar:** kee'rtteei vuâđđtäaidai noormõš, mainnâz raajâs.
2. **Kõskk-ke'rdd:** kuu'kõkab maainâs, luõvâs kee'rtummuš ("Keä'pprest kiâssum sää'n"), kee'rtummuša sme'llkâsttmõš.
3. **Lâ'htt:** jiijjâs mainnâz ideâsttmõš, plaanummuš da mu'tstummuš. Looppâst mainnâz õlmstââ'ttet õhttsaž prää'zneķšõddmõõžžâst.

Tu'tkõkummuša vuâđđõõvvi elemee'nt

- **Immersiivlažvuõtt da mainnsallašvuõtt** tuärjje miõllkerddmõõžž.
- **Õhttsallašvuõtt da autonomia** ravvee motivaatio.
- **Maacctõs da mon-pâ'stemvuõđ kiõččlâsttmõš** tuärjje kee'rtteei-identitee'tt.
- **Speall'lažvuõtt da digitaal'lažvuõtt** maazzlâ'ste škoolnii'kõid õhtteed škoolkee'rtummuž âsttâäi'j te'ksttulttuurid.

Õ'htekeâssmõš:

Maainâspõrtt konkretisâst määngglookkâmtäaid da kee'rtummuž mätt'tõõzz mätt'templaani vuâđdjurddjid speall'laž hää'mest. Tõt oudd škoolnii'kõid vuei'ttemvuõđ harjttõõllâd kee'rtummuž täaidaid staa'nânji, kreevsõs naa'lin da

õutstöõzzlânji di ta'rjjad u'čtee'lid vaalmâš da motivõ'stti tuâjjneävv ķee'rjtummuž mätt'tõõzz tuârjjan.

1. Speäll ouddnummuš

Škooulneķ ķee'rjtâätt spiõllu addrõõzzâst:

<https://pelaakeksikirjoita.fi/Tarinatalo/index.html>

Ko speäll älgg laaddõõttâd, tāk koov e'tte:

Speäll ohjjad tuu profiilva'ljstõ'ķķe: Vää'ld määngaispeäll meädda vuä'ljspeä'lnn pâ'jjkuu'lmest teä'ddlee'l on/off-puálu. Va'lljed tän mânia teättikknest kuästtjeei asetõsprofiil da teä'ddel **Valitse**-puálu. Ää'ved “**Asetukset**” da va'lljed ķiõl.

Ää'n vuäitak tuejjeed jiõccsad profiil pääi'ķest **Va'lljed profiil**. (ķiõčč pääi'ķ 1.2.)

1.1 Altteemva'ljstõõgg kovvõõzz

Ko speäll lij laaddõõttâm, oudâst lij altteemva'ljstõk:

Speall

Tän teä'ddlee'l piäzzak tä'lles speallad.

Priddiĳ-ĳe'rĳj

Piäzzak ĳee'rĳteei vuä'pstö'sse (Ho'hsse! Priddiĳ-ĳe'rĳj lij speall aalgâst kuâras. ĳe'rĳj teâuddai tön mie'ldd, ko speallai čööđat tuejjöözzid.)

Ouddân lâhtta

Piäzzak vuöi'ĳĳest ĳee'rĳtem-mätta lâhtta da minispeallaid. (Te'l â'tte njooikak ĳeallâr da kôskk-ĳee'rd räâi.) Tât tâimm lij ââ'nteei te'l, ko speall lij spiöllum ju'n ö'htešt, da haa'leet mä'cced ĳee'rĳtem- da ĳiölltuejjöözzi ârra.

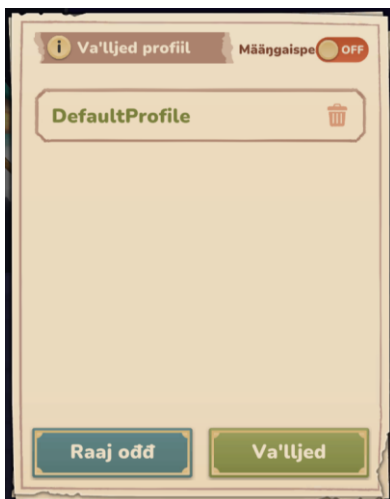
Asetöözz

Piäzzak speall asetöözzid. Vuäitak va'lljeed jiönid, šiotteed tuâggažmusiikk da muštleei jiön. Lââ'ssen vuäitak mu'tsted vuei'nnemĳee'dd kobddâdvuöđ da sä'pplee hie'rĳesvuöđ di va'lljeed speallaiprofiil.

1.2 Profiil raajjmöš

Jös raajak jiiĳjad profiil, va'lljed **Raaj öđđ**.

Vuäitak še va'lljeed **Va'lljed**, kuä'ss speallak asetösprofiilin.

Jös va'llĳiĳ jiiĳjad profiil raajjmööžž, ĳee'rĳet nõöm (u'čtee'l vuä'ppöözzi mie'ldd) da va'lljed **priim**.

Rajjum profiil e'tte va'lĳstö'ĳĳe.

Va'lljed jiiĳjad profiil kl'kkjee'l.

Va'lljummuš kuâsttai ruânnan.

Teä'ddel **Va'lljed**-puâlu.

Määngaispeall

Vuäitak va'lljeed profiil õhttvuõdâst määngaispeâll vue'ljspeä'lnn pâ'jjkuu'lmest. Määngaispeâll vääras speâll'jin fe'rttai pue'tted seämma kârdda (ķiõčč kää'rd raajjmõõžž da kârdda piässmõõžž).

Määngaispeâllast sagstöõllâmõtáimm (chatt) lij aktivõsttum.

Määngaispeâllast vuäžžak Enter-puáluin sagstöõllmõõžž vuei'nnemnalla speâll aalg räähjest. Chatt-ikkân ävvan vuâlas či'žspeälla.

Profiilva'lljummsid vuäitt mu'tted kuä'ss täättas asetõõzzin.

1.3 U'čteela: Kää'rd le'be speâllamlõõnj raajjmõš joouk õhttsaž määngaispeâll vääras.

Va'lljed **Raaj kää'rd**.

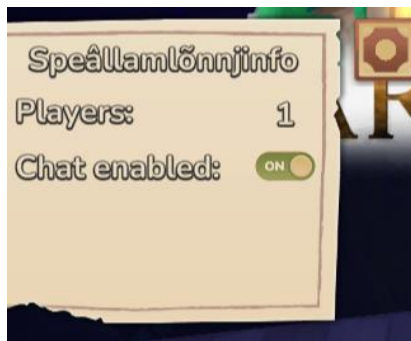

Uu'd kârdda nõõm, tuu ne'ttpää'staddrõõzz da uu'd kârdda peittsää'n. Jue'jj peittsää'n tuu škoounii'ķķid, što sij peä'sse kârdda.

Lääu't ķee'rjtempâ'rdd ta'rjjad tän peittsää'n vuõltteemaddrõssân automaattlânji speâll'ja, ko son lij ķiõrgtam tee'kstes.

Ko speâllai lie piässâm sizz tuu raajjâm kârdda, sij mie'rr kuâsttai Speâllamlõõnj infoikknest Speâllai-päähķest.

Ikknest vuäitt še piijjâd sagstöõllâmõtáim ool da meädda.

1.4 Speallai piâssmõš kârdda

Kä'rdd lij õhttsaž speallamlõnnj, koon u'čtee'l lij raajjâm. Ko speallai k̄ee'rjtâätt, son peäss õhttsaž speallamlõ'nnje.

Jõs speallamlõnnj ij kuõsttu speallai mašinast, **pee'vet speallamlõõnjid**.

Va'lljed vuõigg speallamlõõnj da teä'ddel **Va'lljed**.

Uu'd u'čtee'lest tuu vuäžžam peittsää'n.

1.5 Speäll aalgutumuš

Va'lljed ouddâl speällmõõžž vaiggâdvuõtt-tää'zz.

Vuõssvuâra speäll'ja siâzztõõlât hiâlpâs speäll, kuä'ss vuâsttlõ'stti ij heâmmad speällai ouddnummuž.

Ouddâl speällmõõžž lij šiõgg tä'rķsted asetõõzzid.

Speällast vuäitt šiõtteed jiõni kõõrâsvuõđ, vuei'nnemķee'dd kobddâdvuõđ da sä'pplē hie'rķesvuõđ.

Vuei'nnemķee'dd kobddâdvuõtt kovvad speällai čõõ'lmi kuâsttmõõžž veeidasvuõđ.

Jõs asetõõzzid haa'lad tä'rķsted speällmõõžž ääi'j, tõt o'nnast va'lljee'l **Esc**-puálu.

Vä'lddveärlaž speäll älgg vuä'pstummšin da mainnsin.

Altummuž mânġa speällai vuäžž tää'rķab vuä'ppõõzzid speällast liikkummša da toi'mmjummša.

Esc-puálu teä'ddlummuš pohtt kuâsttjee'jen va'lĵstõõgg, mâ'st käunn'je vuä'ppõõzz puáluin. Tõ'st vuäitt juä'tķķed määust vä'lddva'lĵstõ'ķķe, asetõõzzid le'be juä'tķķed speäll.

Enter-puáluin vuäžž kuâsttjemnalla sagstõõlmõõžž (jõs aalgâst lij va'lljuum määġgaispeäll).

Vue'ljspeä'lnn pâ'jjkuu'lmest lie vuä'ppõõzz kårmmannläämpa âânnmõ'sše (**F-puáluž**) di priddiķ-ķee'rij ää'veemvuä'ppõs (**Tab**)

F-puáluž puállat kårmmannläämpa. Kårmmannläämpa pättar ri'jttai tiõttum meä'r meäldlaž ââ'nnma, da tõt laaddâätt, ko tøn čaacketet måtam ääigas. Kårmmannläämpa taarbšet speállast ouddnummša.

Tab-puáluin vuäžžak kuästtjemnalla priddiķ-ķee'rij.

Priddiķ-ķe'rij âânn se'st speállai kaunnâm ķee'rjtummša õhttneei tuâjjneävvaidda da vuä'pstõõzzid di minispeállaid, koin vuäitt harjttõõllâd ķiõllteâd jee'res vue'ss-suõ'rjid.

Speáll ouddan vuä'ljspeä'lnn kuästtjeei tuejjõõzzi mie'ldd. Seu'rre tuejjõõzzid, kook peeivtâ'vve tuu ouddnummuž mie'ldd.

1.6 Mainnâz plaanummuš, ķee'rjtummuš da juâkkmõš

Lääu'test speállai peäss plaaneed mainnâz ķee'rjtempââ'rd peällsest.

Plaaneempâ'rdd käunnai vuõ'i'ggest puärddsi pâ'jjķee'jjest.

Plaanummuž veä'ķķen lie jee'resnallšem jiiijâs mainnsa õhttneei kōõččmõõžž. Tōk e'tte kōõččmōš vuârstes, da speállai ķee'rjat vasttõõzzâs da jee'res ideaid teâmnaš čuu'ķķ sizz.

Speállai ķee'rjtem te'kstt serddai nuu'bb ķee'rjtempâ'rdda, kââ'tt lij âlgglehtee'r õõldâsvuõđâst. Tee'kst ķee'rjtummuž jue'tķet tãn ķee'rjtempââ'rd peällsest.

Ko maainâs lij k̄ee'rtum, speâllai vuäitt jue'k̄ked t̄on ne'ttpoo'stin speâll
aalgpeâlla. Speâllast lij valmmšen u'čtee'l le'be jee'res speâllamlõõnj raajji
ne'ttpää'staddrõs.

Tee'kst vuäitt vuõltteed še m̄atam jee'res ne'ttpää'staddrõ'sse. Te'l
ne'ttpää'staddrõõzz k̄ee'rtet čuu'k̄k sizz.

1.7 Speâll puuttmõš

Speâll poott, ko speâllai peäss k̄eâllar, k̄ää'rd da låâu't čõõđ muõrrkardds da
čõõđat puk speâlltuejjõõzzid.

Jõs škooulneķ lij vaalmâš ouddâl ko jeärraz, u'čtee'l vuäitt vuä'psted speâllai
m̄aaušt põ'rtte tu'tk̄keed paai'kid. Põõrtâst (seämanalla ko še
muõrrkarddsest) käunn'je siõm õlltõõzz.

2. Minispeâll

Låâu'test käunn'je minispeâll. Tõi veäkka vuäitt harjttõõllâd synonymymid,
vuõ'i'ğgestk̄ee'rtummuž di k̄eärddeed jõnn da siõm alggbukvai ââ'nnem.

Synonymyspeâll l'lddi

Synonymyspeâll Suundâķ

Synonymyspeâll Puurk

Alggbukva-speâll Sä'ppli

Vuõ'i'ğgestk̄ee'rtjemspeâll

3. Aalmilaž teâđ

U'čtee'lest ka'nnat u'vdded speâllast aalmilaž vuä'ppõõzzid ouddâl
speâllmõõžž. U'čtee'l mušttaļ še speâllamlõõnj, le'be k̄ää'rd, nõõm di oudd
taarbšum peittsää'n, koin piâzzât sizz.

U'čtee'l vuäitt mõõnnâd čõõđ speâllast le'ddi jie'nnkiõl siiskõõzzid ouddâl
speâll speâllmõõžž (ouddm. mainnâz ouddnummuž, synonymymid di jõnn da
siõm alggbukvaid).

Škooulonii'k̄kid, kook jie leäkku harjjnam speâllad, vuäitt u'vdded aalmilaž
vuä'ppõõzzid speâllast liikkummšest. Liikkeemvuä'ppõõzz käunn'je speâllast
ESC-puálu tue'k̄ken. Sä'pplē ka'nnat še äu'k̄keed. Jäänab speâllam

škooulnee'kk̃ vuäi'tte vuä'psted speâll alttummšest tōid, kook jie leäkku harjjnam speâllad.

Maainâspōrtt-speâll speâllat speâll čuä'jtem jiârg mie'ldd. Speâll ohjjad čōōđted tuejjōōzzid tiōttum jiârg mie'ldd. Jōs speâllai haa'lad, son vuäitt še serddjed vuōi'gğest lâhtta k̃ee'rjtemtuejjōōzzi da minispeâllai ârra.

Määngaispeâllast speâll'jin di u'čtee'lest lij vuei'ttemvuōtt saggstōōllâd kuōi'meezvui'm chaatt veäkka.

Jōs lie vaiggâdvuōđ, tää'rķest speâll teeknlaž vuä'ppōōzzid. Vaiggâdvuōđ lie täujja nee'tt diōtt.

Jäänmōsân toi'mmjeei čāuddmōš täid vuō'jjid lij peei'vted plaadânj.